

Kjøbenhavn, sammenlignet med andre Byer.

Af

Prof. Dr. Will. Scharling.

I Statistiken er det ikke de absolute Tal i og for sig, som frembyde Interesse; det er kun som Udtryk for en Bevægelse eller for et Forhold imellem forskellige Objekter, men et let og hurtigt Middel til Sammenligninger imellem forskellige Tider og forskellige Steder, at Tallene faa deres virkelige Betydning. Den Interesse, som saaledes knyttede sig til de af Cand. M. Rubin i dette Tidsskrift (19de Bd. S. 257) meddelte Undersøgelser over Kjøbenhavns Befolknings- og Beboelsesforhold, var væsentlig begrundet i det hele Billede, som deri gaves af Kjøbenhavns Udviklingshistorie, samt den Skildring af Forholdene imellem Byens forskellige Kvarterer og Befolkningens forskellige Levevilkaar, særlig i i Retning af Husrum, som fremgik af de meddelte Tal. Men disse tilstede endnu en yderligere Sammenligning, som først fuldstændiggjør Billedet af Kjøbenhavns Befolknings- og Bebyggelsesforhold, nemlig med andre Byer af omtrent samme Størrelse eller af samme Betydning for deres Land. En saadan Sammenligning frembyder nu imidlertid temmelige betydelig Vanskeligheder, naar den ikke skal blive misvisende. Thi i Virkelig-

ligheden finde vi næppe en eneste By, som fuldt ud kan stilles ved Siden af Kjøbenhavn, ikke blot fordi det ikke er saa let at faa fat paa fuldt tilsvarende Oplysninger fra fremmede Byer, men ogsaa fordi disse i Almindelighed i mere eller mindre væsentlige Retninger adskille sig fra Kjøbenhavn. At man ikke — eller kun med væsentlige Forbehold — kan sammenstille denne med Millionbyerne London, Paris og Berlin, er indlysende, men selv om vi holde os til Byer, der maa siges at høre til samme Klasse som Kjøbenhavn, ville dog de klimatiske Forhold saa vel som hele Befolkningens Levevis medføre saadanne Forskjelligheder, at en fuldstændig og umiddelbar Sammenligning ikke godt er mulig. Imidlertid vil dog altid en Jævnførelse med Forholdene i saadanne Byer frembyde en vis Interesse, og vi skulle derfor her fremdrage nogle Jævnførelsespunkter med enkelte andre større Byer, hvorved vi navnlig støtte os til den udførlige statistiske Beretning om Ungarns Hovedstad Budapest, som foreligger udarbejdet af Chefen for det kommunale statistiske Bureau sammesteds, Joseph Kőrösi*), fra hvis Haand der tillige nu paa fjerde Aar er udgaaet en sammenlignende Oversigt over de større Byers finansielle Stilling**), hvorfra vi ligeledes skulle hente forskellige Data.

Det Punkt, der først tildrager sig Opmærksomhed i Cand. Rubins Meddelelser, er Kjøbenhavns forholdsvis

*) Die Hauptstadt Budapest im Jahre 1881. Resultate der Volksbeschreibung und Volkszählung vom 1. Jan. 1881. Erstes Heft. Berlin 1881. (Uebersetzung aus dem Ungarischen).

**) Bulletin Annuel des Finances des grandes villes. Quatrième année 1880. Budapest 1882.

meget stærke Væxt og Udvikling i de sidste tyve Aar. Endnu i 1630—40 ansloges Kjøbenhavns Befolkning kun til ca. 25,000 Indb. og umiddelbart efter Pesten i 1711 var Befolkningstallet, efterat det havde naaet ca. 66,000, atter gaaet ned til ca. 44,000, der imidlertid var bleven mere end fordoblet, da den første Folketælling holdtes i 1769 og udviste en Befolkning af ca. 93,000 Indb. Men derefter staaer den næsten i Stampe i lange Tider: 32 Aar efter er Indbyggerantallet, ved Tællingen 1801, kun gaaet op med ca. 8,000, indtil knap 101,000 — og i de næste 39 Aar tiltager det knap med 20,000, saa at Tællingen i 1840 udviser en Befolkning af ca. 120,000. Men i de næste 40 Aar bliver dette Tal paa det Nærmeste fordoblet — til 235,000 i 1880, og medregnes de tilstødende Distrikter, Frederiksberg, Sundbyerne og Utterslevmark, der i det Væsentlige huse en kjøbenhavnsk Befolkning, er Tallet ganske sikkert bleven mere end fordoblet.

Endnu mere paafaldende er dog Udviklingen i Budapest, som de i 1873 til en By forenede, paa hver sin Side af Donau bebyggede Byer, den højtliggende Bjergby Buda eller Ofen, med det i samme i 1850 indlemmede Altofen, og Slettebyen Pest, nu kaldes. I 1686 skal Ofen under Tyrkernes Belejring have tabt 56,000 Indb., medens Pest dengang kun talte omtrent 2000 Indb. Men 1720 taltes der i Ofen kun ca. 8,500, i Pest 2,600 og i Altofen ca. 1100 — tils. kun 12,200 Indb. I Aaret 1787 fandt en Tælling Sted baade i Kjøbenhavn og i Budapest; Kjøbenhavn havde da ca. 90,000, Budapest kun ca. 50,000 Indb., der omtrent faldt med Halvdelen paa hver af de to nu forenede Byer. Indtil 1820 holdt Budapest sig omtrent i samme

Afstand bag Kjøbenhavn; B. havde da ca. 78,000, Kjøbenhavn vel omtrent 110,000 Indb. Men fra nu af begynder Budapest — eller rettere Byen Pest, thi det er fornemmelig den, som fra nu af voxer betydeligt — at tage en stærkere Fart: 1850 havde alt den fast bosiddende Befolkning naaet det samme Tal som Kjøbenhavn stod med i 1855 (143,000 Indb.) — og i sidstnævnte Aar maa Budapest endog antages at være gaaet Kjøbenhavn ikke lidt forbi, thi Tællingen i 1857 udviser en faktisk Befolkning (altsaa incl. Fremmede og Militære) af ikke mindre end 187,000, medens Kjøbenhavn endnu i 1860 kun havde 155,000 Indb. Og nu bliver Tilvæksten hurtigere og hurtigere: 1870 havde Buda-Pest tils. 270,000 Indb. — og det nu forenede Budapest talte i 1881 over 370,000 Indb. I Løbet af 70 Aar, fra 1812—1881, var saaledes Budapest voxet med ikke mindre end 300,000 Indb. (fra 70,219 til 370,767, medens Kjøbenhavn i samme Tid kun er voxet med ca. 130,000 Indb. (fra ca. 105,000 til 234,850).

Den Bemærkning vil nu vistnok strax paatrænge sig, at Budapests saa langt hurtigere Tilvæxt hænger sammen med den Omstændighed, at den er Hovedstad for et langt større Land, og særlig netop i de sidste Aartier er bleven dette Lands selvstændige Hovedstad. Men rent kommunalt set kan selvfølgelig de to Byers Tilvæxt og Udvikling fuldt sammenstilles; de Forandringer, som Overgangen i kort Tid fra en forholdsvis lille til en forholdsvis stor By dels medfører, dels kræver, blive væsentlig de samme, hvad enten Landet er stort eller lille. Begrænse vi Betragtningen til de sidste 30 Aar, da har Kjøbenhavns Kommune i dette Tidsrum

(1850—80) faaet en Tilvæxt af ca. 155,000 Indb. eller henved 81 pCt., Budapest (1851—81) af ca. 192,000 eller henved 108 pCt. Det vil heraf ses, at den særdeles betydelige Udvikling, som Kjøbenhavns Kommune har faaet i de sidste 30 Aar, i hvert Fald ikke er noget Ene-staaende, men at flere andre Byer ere undergaaede lignende Forandringer, vil fremgaa deraf, at selv Budapest ikke staar i første Linje, hvad der vil ses af følgende Oversigt over den gennemsnitlige aarlige Tilvæxt, som efternævnte Byer i Tyskland og Østrig-Ungarn (blandt hvilke Kjøbenhavn er føjet ind paa sin Plads i Rækken, denne ordnet efter den absolute gennemsnitlige Tilvæxt i 1 Aar) have haft i det sidste Tiaar (eller henholdsvis 9 à 11 Aar):

	Folketal i 1870—72.	Gjenstl. Tilv. i 1 Aar.
Berlin.....	826,341.	32,894 = 3,98 %.
Budapest.....	280,349.	8,220 = 2,93 -
Hamburg.....	239,107.	5,661 = 2,36 -
Broslau.....	207,997.	7,175 = 3,43 -
München.....	169,693.	6,628 = 3,40 -
Kjøbenhavn.....	181,291.	5,356 = 2,95 -
Frankfurt a. M.....	91,040.	5,173 = 5,68 -
Dresden.....	177,089.	4,792 = 2,70 -
Leipzig.....	106,925.	4,648 = 4,34 -

Det vil heraf bl. a. ses, at München med et lidt mindre Folketal end Kjøbenhavn har haft absolut større, Frankfurt a. M. med kun det halve Folketal en næsten lige saa stor aarlig Tilvæxt som Kjøbenhavn, samt at af samtlige de nævnte Byer kun Hamburg og Dresden have haft en forholdsvis mindre Tilvæxt end Kjøbenhavn. Det i første Øjeblik Overraskende i den særdeles betydelige Tilvæxt af næsten 30 pCt., som Kjøbenhavn i det sidste Tiaar har haft, taber sig saaledes endel, naar

man ser, at en saa betydelig Tilvæxt, hvad enten man betragter den absolut eller forholdsvis, er et ikke ualmindeligt Fænomen i dette Tiaar. Imidlertid har Kjøbenhavns Tilvæxt 1880—82 været endel større end i 1870—80, nemlig i aarligt Gennemsnit ca. 8000 eller 3,4 pCt.

Vi vedføje endnu Indbyggertallet og Tilvæksten i de sidste — henholdsvis 10 og 15 Aar — i Sveriges og Norges to største Byer:

	Indbyggertal:		Gjenstl. Tilvæxt i 1 Aar.
	1870.	1880.	
Stockholm.....	136,016.	168,775.	3276 = 2,40°.
Gøteborg.....	56,288.	76,401.	2011 = 3,57°.
	1865:	1880:	
Kristiania.....	57,382.	119,407.	4135 = 7,20°.
Bergen.....	27,703.	43,026.	1021 = 3,68°.

I absolut Tilvæxt gaar Kjøbenhavn forud for dem alle fire; men forholdsvis har Tilvæksten været betydelig større i Kristiania, Bergen og Gøteborg.

At en saa betydelig Udvidelse, som de fleste større Byer have modtaget i de sidste — og særlig det sidste — Tiaar, har stillet store Krav til den kommunale Administration og medført meget betydelige Udgifter i mangfoldige Retninger, er en Selvfølge. Forholdene ere i saa Henseende bekjendte nok for Kjøbenhavns Vedkommende; men at man i adskillige Byer har maattet føle Trykket heraf endnu mere og i alt Fald er kommen til forholdsvis betydeligt større Udgifter, fremgaar af den af J. Kørøsi udarbejdede Oversigt over de store Byers Finanser, der omfatter 24 Byer, hvoriblandt de tre skandinaviske Hovedstæder, endvidere Paris, St.

Petersborg, Berlin, Wien, Budapest, München m. fl. En Sammenligning af de kommunale Finanser er nu altid en vanskelig Sag, da saa godt som hver By har sit ejendommelige Regnskabsvæsen med særlige Posteringer; men efter den Assistance, der er ydet Hr. Kørøsi ved direkte Meddelelser fra hver Kommune, tør det antages, at han, om end enkelte Fejl ere indløbne, dog i det Hele har undgaaet de værste Faldgruber og leveret et virkelig brugbart Materiale til Sammenligning, i alt Fald for saa vidt man holder sig til de store Træk. Han synes da først at være gaaet ud fra den i det Væsentlige rigtige Anskuelse, at det samlede Beløb af kommunale Udgifter lettest maales ved det samlede Indtægtsbeløb pr. Individ, hvilket han angiver, idet jo Indtægterne altid maa afpasses efter Udgifterne, i fornødent Fald ved Forbrug af Aktiverne eller Stiftelse af Gjæld, hvilket er medregnet som Indtægt, saaledes for Kjøbenhavn i Aaret 1880. Uagtet der herved er fremkommet nogen Urigtighed, idet ogsaa den Kapitaludgift, der er medgaaet til Erhvervelse af Aktiver, har maattet medregnes*), vil dog denne Sammenstilling i det store Hele være ret oplysende m. H. t. Størrelsen af de Krav, som i de enkelte Byer stilles til de kommunale Kasser

*) Da Grænsen imellem saadanne Kapitaludgifter til nye Anlæg og Bygninger og Udgifter til egentlig Formueserhvervelse vanskelig kan drages, i alt Fald ikke uden et nøje Kjendskab til Forholdene i det Enkelte, ere saaledes den Del af det i 1880 realiserede Laan, der foreløbig er bleven deponeret i Banken, bleven udregnet baade paa Indtægts- og Udgiftssiden. Den virkelige Udgift og den dertil svarende Indtægt (løbende Indtægter og Kapitalindtægt tilsammentagne) er saaledes for Kjøbenhavn mindre end nedenfor beregnet.

og til de kommunale Skatteydere. Dette sidste Punkt oplyses iøvrigt særskilt, idet Indtægten af Skatter er opført for sig, da Rækkefølgen ikke i begge Henseender kan blive ganske den samme, eftersom jo Skatterne kun supplere de øvrige Indtægter og deres Størrelse, altsaa delvis bestemmes af disse. Det viser sig da, at blandt de opførte 24 Byer (hvoriblandt 1 amerikansk, Washington) kommer i begge Retninger Kjøbenhavn omtrent midt i Rækken som Nr. 15, som det vil fremgaa af følgende Oversigt, ved hvilken vi i Parenthes have vedføjet de tilsvarende Beløb for 1879, for at deres Overensstemmelse med eller Afvigelser fra Tallene for 1880 kan vise, hvorvidt disse tør anses for nogenlunde normale eller ej:

	Samlet Indt. pr. Ind. 1880.	Indt. af Skatt. pr. Ind. (1879).
1. Paris	133 frcs. 62 ct.	(c. 119 frcs.) (1) 91 frcs. 51 ct.
2. <i>Stockholm</i>	123 — 83 -(?)	(c. 71 —) (4) 37 — 85 -
3. München	114 — 8 -	(c. 134 —) (13) 26 — 58 -
4. Prag	110 — 15 -	(c. 105 —) (10) 30 — 37 -
5. Washington	108 — 15 -	(c. 103 —) (2) 50 — 39 -
6. Frankf. a. M.	87 — 60 -	(c. 98 —) (7) 34 — 45 -
7. Stuttgart	83 — 99 -	(c. 60 —) (9) 30 — 49 -
8. Bordeaux	80 — 62 -	(—) (6) 36 — 27 -
9. <i>Kristiania</i>	78 — 80 -	(c. 85 —) (3) 38 — 12 -
10. Budapest	69 — 34 -	(c. 53 —) (12) 27 — 50 -
11. Triest	68 — 62 -	(c. 104 —) (18) 23 — 49 -
12. Wien	60 — 82 -	(c. 61 —) (5) 37 — 1 -
13. Køln	56 — 97 -	(c. 49 —) (11) 29 — 50 -
14. Venedig	55 — 98 -	(c. 49 —) (16) 23 — 85 -
15. <i>Kjøbenhavn</i>	50 — 1 -	(c. 47 —) (15) 26 — 23 -
16. Leipzig	46 — 68 -	(c. 50 —) (19) 21 — 91 -
17. Lille	42 — 84 -	(c. 42 —) (8) 32 — 78 -
18. Berlin	42 — 28 -	(c. 42 —) (14) 26 — 66 -
19. Turin	35 — 26 -	(c. 49 —) (17) 23 — 60 -
20. Kønigsberg	32 — 23 -	(c. 35 —) (21) 13 — 98 -

	Samlet Indt. pr. Ind. 1880	Indt. af Skatt. pr. Ind. (1879).
21. Bologna	25 frcs. 93 ct. (c. 29 frcs.)	(20) 21 frcs. * ct.
22. Riga	24 — 50 - —	(23) 11 — 93 -
23. St. Petersburg	17 — 6 - — *)	(22) 12 — 22 -
24. Warschau ...	13 — 13 - (c. 15 —)	(24) 8 — 14 -

Jævnfører man den her opstillede Rækkefølge med Byernes geografiske Beliggenhed, kommer man til det Resultat, at jo længere Byerne ligge mod Øst og imod Syd, desto mindre ere deres Indtægter, hvilket atter vil sige omtrent det samme som, at desto mindre Krav og desto mindre anvendes der paa den kommunale Ordning og Udvikling. De tre russiske Byer komme sidst i Rækken — St. Petersborgs kommunale Udgifter ere kun opførte med ca. 1 Mill. Kr. mere end Kjøbenhavns, uagtet Indbyggertallet er mere end det tredobbelte — og ret betegnende er det, at til deres forholdsvis betydeligste Udgifter høre Udgiften til Politi og til Brandvæsen; nærmest dem komme de to italienske Byer Bologna og Turin med det preussiske Königsberg. Da for Kjøbenhavns Vedkommende den virkelige Udgift (løbende Udgifter og Kapitaludgifter**) tils.) i 1880 kun har beløbet sig til ca. 43 frcs pr. Ind. (i 1870 som anført ca. 47½ frcs) og i Gjennemsnit for begge Aar altsaa ca. 45 frcs, vil det ses, at Forholdene her omtrent stille sig som i Leipzig og Berlin, medens der i de fleste af de anførte tyske Stæder saavel som

*) 1879 findes ikke St. Petersburg opført, derimod Moskou med 18 frcs. 63 ctimee pr. Individ.

**) Nemlig: til Blegdamshospitalet, St. Hans Hospital, Anlæg af Kvægtorvet, til nye Skolebygninger, Brolægningsarbejder, Fæstningsterrænets Erhvervelse og Omdannelse, Holmensbro, Højbro, Vandværket m. m.

i Kristiania og Stockholm synes at blive stillet langt større Krav til Kommunalvæsenet.

Ses særlig paa Indtægten af Skatter, vil det ses, at disse i det hele bevæge sig inden noget snævrere Grændser, nemlig for de 18 Byers Vedkommende imellem 21 og 38 frcs pr. Ind. Ogsaa her kommer Kjøbenhavn ikke særlig højt op ($26\frac{1}{4}$ frcs), medens Kristiania og Stockholm høre til de Byer, hvor Skattebyrden er højest og kun staa tilbage for Paris og Washington. Men i begge Byer — og navnlig i Stockholm — spille de indirekte Afgifter en forholdsvis langt større Rolle end i Kjøbenhavn, hvor den langt overvejende Del af de kommunale Skatter (omtr. $\frac{7}{8}$) ere direkte Skatter.

At gaa nærmere ind paa en Sammenligning af de Summer, som de enkelte Byer ofre paa de forskellige Arter af kommunal Virksomhed eller de forskellige Gjenstande for kommunal Forsorg samt det forskellige Forhold, hvori disse Udgiftsposter staa til hinanden, kunde vel frembyde endel Interesse; men jo mere man gaar i Detail, des mere gjør Uensartetheden af Regnskabsposterne sig gjældende og desto lettere udsætter man sig for Fejltagelser. Derimod vil det formentlig lettere lade sig gjøre at sammenligne Byernes Formuesstatus, et Punkt, som ogsaa frembyder en væsentlig Interesse ved Bedømmelsen af den større eller mindre Frejdighed, hvormed en Bys Kommunalbestyrelse paatager sig store Foretagender, som navnlig kræve betydelig Kapitalanlæg. Jo mere Byen alt er betynget med Gjæld, desto mere forsigtig maa den selvfølgelig gaa frem og desto større Betænkelighed har det at gjøre store Udgifter til Øjemed, som, hvor vigtige de end ere, dog ligge ud over det strængt Nødvendige. Under-

søger man nu først den konsoliderede Gjæld, som de enkelte Byer have paadraget sig, viser det sig imidlertid, at der er et temmelig nært Forhold imellem denne Gjæld og deres til Bestridelse af deres Udgifter nødvendige Indtægt: de Byer, der have mindst Indtægt, have ogsaa mindst Gjæld, saaledes de russiske Byer (— for St. Petersborg savnes dog Oplysninger —) og Königsberg, medens omvendt flere af de Byer, der i Henseende til Indtægt staa i forreste Række, saasom Paris, Washington, Frankfurt a. M., tildels München og Stockholm ogsaa have en meget betydelig Gjæld. Denne Forbindelse grunder sig ganske naturlig deri, at den store Gjæld kræver en betydelig Udgift til Forrentning og Amortisation, og hertil medgaar da en ikke saa ringe Del af den tilsyneladende betydelige Indtægt, som de have til Disposition. Saaledes medgaar ikke mindre end 35 pCt. af Paris's, 34 pCt. af Washingtons Indtægter til Renter og Amortisation af Gjæld. Ogsaa i Kjøbenhavn medgaar, som bekjendt, et forholdsvis betydeligt Beløb, ca. 20 pCt., hertil, og i Henseende til konsolideret Gjæld kommer Kjøbenhavn noget højere op end i Rækken efter Indtægt (Nr. 12 imod Nr. 15). Paa den anden Side har dog Kjøbenhavn jo ogsaa meget betydelige Aktiver til sin Disposition, og naar Aktiver og Passiver stilles overfor hinanden, er der ikke ret mange af de her nævnte Byer, der udvise en gunstigere Balance. Af de 20 Byer, for hvilke denne Opgjørelse foreligger (den savnes for St. Petersborg, Berlin, Bordeaux og Washington) have de syv — Paris, Køln, München, Venedig, Bologna, Turin og Stockholm — større Passiver end Aktiver; for Paris's Vedkommende udgjør Underskudet af Passiver endog ikke

mindre end 665 Mill. Frcs., for Kölln 20 Mill., for München 10; for de andre fire er det kun fra 1,6—5,4 Mill. Frcs. De tretten Byer, hvis Aktiver overstige Passiverne, ere følgende med vedføjede Beløb (Kjøbenhavns Kommunes faste Ejendomme ere dog ikke vurderede siden 1864):

	Overskud af Aktiver.		pr. Individ.	
	ca. 90,96 Mill. Fr.		ca. 253 Fr.	
Budapest	ca. 90,96	Mill. Fr.	ca. 253	Fr.
Frankfurt a. M.	— 43,75	— —	— 326	—
Kjøbenhavn	— 22,63	— —	— 96	—
Leipzig	— 20,12	— —	— 137	—
Warschau	— 18,30	— —	— 48	—
Wien	— 15,14	— —	— 20	—
Stuttgart	— 11,92	— —	— 101	—
Triest	— 10,88	— —	— 77	—
Lille	— 9,78	— —	— 60	—
Riga	— 9,72	— —	— 58	—
Kristiania	— 7,04	— —	— 59	—
Königsberg	— 5,53	— —	— 40	—
Prag	— 1,69	— —	— 10	—

At Kjøbenhavn er en tæt befolket By og at navnlig den ældre Del er stærkt bebygget samt at i den forholdsvis liden Plads er offret til offentlige Anlæg og Pladser saa vel som til Gaardsrum, og at Bebyggelsen af det sidst tilkomne Kvarter, Gammelholm, saa langt fra har gjort Forholdene bedre, at der tvært imod vanskeligt vil kunne findes en stærkere bebygget Del af Byen, er bekjendt nok. Men hvor tæt Bebyggelsen er, vil bedst fremgaa af følgende Tal, der vise Forholdene i den saa vel som i enkelte andre Byer, der dog nærmest høre til de tætbefolkede.

	Areal i hectares	Indbyggertal	Indb. pr. hectare
Hamburg	5809*)	406,000	70
Leipzig	1666	127,000	76
Kjøbenhavn	2206	234,000	106
Wien	5522	726,000	131
Budapest**)	2574	351,000	134
Prag	805	162,000	202
Paris	7802	2,091,000	268
Kjøbenhavn inden- for Voldlinjen	441	132,000	300

Ganske vist kan det nu bemærkes, at denne Oversigt for saa vidt ikke er tilstrækkeligt oplysende, som den omfatter hele det til de paagjældende Byer tilhørende Territorium, altsaa mulig vidtstrakte Marker og andre slet ikke til Bebyggelse anvendte Arealer (jvfr. saaledes nedenfor *) om Budapest), og det kan tilføjes, at man ved blot at tage enkelte Dele af de ovennævnte Byer, de tættest befolkede Kvarterer, vilde komme til andre, for disse langt mindre gunstige Resultater, idet der saaledes i de tættest bebyggede Kvarterer af Paris (Temple, Bourse og Hôtel de Ville) skal komme 6 à 800 Personer, i det indre Hamburg (uden St. Georg og St. Pauli samt Forstæderne) 410 paa hver hectare. Imidlertid er det et stort Spørgsmaal, om en saadan mere detaileret Sammenligning vilde stille Kjøbenhavn stort bedre. For det Første synes de ovenfor anførte Territo-

*) Budapest har et meget udstrakt Territorium, der ved Oktroy eller Accise- Afgiftslijnendeles i to meget ulige Dele, der betegnes som Intravillan og Extravillan; den første indtager kun $\frac{1}{2}$ af hele Byens Territorium, nemlig 9574 hect., men rummer omtrent $\frac{1}{2}$ af hele Byens Befolkning, 351,000 Indb., den sidste omfatter ikke mindre end 16,026 hect., hvorpaa der dog kun bo ca. 19,000 Personer. Paa det hele Territorium bo saaledes kun 18 Personer paa 1 hect.

***) Den Hamburgske Stats hele Areal er 38,348 hectares eller med Tillæg af Havnen, Elben, Alster og Bille 40,977 hectares.

riers Størrelse i og for sig, naar henses til Indbygger-tallet, ikke at tyde paa Tilværelsen af saadanne større, helt ubebyggede Arealer, der ganske savne Karakter af By, og dernæst omslutte de ovenfor for Kjøbenhavn opgivne Arealer netop saadanne helt ubebyggede Strækninger. For ikke at tale om de ydre Kvarterer, af hvilke omtrent $\frac{1}{3}$ formenes at være anvendte til Agerbrug og Dyrkning af Kjøkkenurter (se Traps Kongeriget Danmark II S. 46), saa falder af de 441 hectares der udgjøre Kjøbenhavn indenfor Voldlinjen, ikke mindre end 133 hectares paa Havnen, Flaadens Leje og Orlogsværftet. Fradrages disse Arealer, kommer der paa det egentlige Byareal endog over 400 Personer paa hver hectare, i det egentlige Kjøbenhavn (uden Christianshavn) endog 440. Og vilde man indskrænke Betragtningen til et eller nogle enkelte Kvarterer, f. Ex. Gammelholmskvarteret, vilde man vistnok komme nær op til de Tal, der ere anførte for Paris's stærkest bebyggede Kvarterer.

Antallet af Bygninger i Kjøbenhavns Kommune kan for Folketællingens Øjeblik anslaaes til 5900. *) Der kom derefter paa det nærmeste i Gjennemsnit 40 Personer paa hver Bygning. Kasernesystemet er saaledes stærkt fremherskende i Kjøbenhavn, hvilket vil fremgaa af efterstaaende Tal; der kom i Gjennemsnit paa hver Bygning**):

*) Den 1. Jan. fandtes der paa Stadens Grund 5259 Bygninger og i Aarene 1876-79 er der givet Bygningsattest for 636 nye Bygninger.

***) Endel af disse Opgivelser ere vel, som det vil ses, fra en noget tidligere Tid; men Forholdene vare vistnok til samme Tid næppe væsentlig anderledes i Kjøbenhavn; end nu i Slut-

i Bremen	(1862)	—	6, ₆	Personer,
- London	(1861)	—	8	—
- Amsterdam	(1859)	—	9	—
- Rom	(1853)	—	12	—
- Kölln	(1867)	—	13	—
- Hannover	(1869)	—	16	—
- Hamburg	(1880)	—	16	—
- Florents	(1862)	—	17	—
- Königsberg	(1867)	—	25	—
- Breslau	(1867)	—	27	—
- Budapest	(1881)	—	33	—
- Paris	(1857)	—	35	—
- Leipzig	(1875)	—	36	—

Man maa gaa til Mailand (42), Prag (43), Berlin (58 i 1875) og Wien 59 i 1870) for at finde et større Antal Personer pr. Hus end i Kjøbenhavn. Selv i det indre Hamburg kommer der knap 20 Personer paa hvert Hus.

En Sammenligning imellem Husenes Etagehøjde i de forskjellige Byer lader sig ikke gennemføre, idet vort kjøbenhavnske Tabelværk angiver det Antal, ikke af Huse, men af Lejligheder, som falder paa hver Etage. Samle vi de desangaaende anførte Data, ville vi ved stedse at fradrage de Lejligheder, der falde paa en højere Etage, fra det, der falder paa den næstfølgende lavere Etage, og multiplicere det udkommende Tal med Etagetallet, kunne se, hvor mange Lejligheder der findes i Huse med henholdsvis 1, 2, 3, og flere Etager. Vi faa da følgende Resultat: Der fandtes i 1876 i Kjøbenhavn i Alt 51,477 Lejligheder; deraf vare 4787 Kvistlejligheder (3668 i Forhus, 1119 i Baghus) og 3684 Kjælderlejligheder (3398 i Forhus, 286 i Baghus); af de øvrige vare:

ningen af 40'ne kom der saaledes omtrent 35 Personer paa hvert Hus i Kjøbenhavn.

	Forhus	Baghus	tilsammen
Stue-Lejl.	8406	5262	13668
1. Sals-Lejl.	7565	3507	11072
2. Sals-Lejl.	6463	2747	9210
3. Sals-Lejl.	4530	1743	6273
4. Sals-Lejl.	2001	741	2742
5.-7. Sals-Lejl.	15	26	41
Tils.	28,980	14,026	43,006

Heraf fremgaar da, at følgende Antal Lejligheder fandtes i Huse, der, bortset fra Kjælder og Kvist, kun havde:

		af det hele hectare
Stue-Etage	2596	= 6,0 ‰
2 Etager (St. og 1. S.)	3724	= 8,7 -
3 Etager (St. 1 og 2. S.)	8811	= 20,5 -
4 Etager (St., 1—3. S.)	14124	= 32,8 -
5 Etager (St., 1—4. S.)	13505	= 31,4 -
mere end 5 Etager	246	= 0,6 -
Tils.	43,006	= 100 ‰

Det vil heraf ses, at Enetages-Huse, til Trods for den i senere Tid fremherskende Smag for at bo i Villæer, dog endnu er forholdsvis sjældne i Kjøbenhavn, hvilket viser sig ved en Jævnførelse med følgende Procenttal for Huse med Stue-Etage alene:

Genf	— 32 ‰	Paris	— 8 ‰
Antwerpen	— 28 ‰	Brüssel	— 7 ‰
Wien	— 17 ‰	Berlin	— 5 ‰

Det maa imidlertid herved erindres, at Frederiksberg, der jo faktisk hører med til Kjøbenhavn, særlig indeluttes Villakvartererne med Enetages-Huse. Medregnedes Frederiksberg, vilde Procenttallet sikkert gaa op over baade Brüssel og Paris, medens det dog langt fra vilde kunne naa Wien og de vest-belgiske Byer, end sige de ungarske Byer, for hvilke et meget stort Antal Enetages Huse er i den Grad karakterisk, at selv i

Hovedstaden Budapest med dens henved 400,000 Indb. over 71 pCt. af samtlige Huse ere Enetages-Bygninger.

Blandt de af Cand. Rubin fremdragne Forhold har næppe noget overrasket mere og tildraget sig større Opmærksomhed end den særdeles store Rolle, som Lejligheder paa 1 à 2 Værelser spille i Kjøbenhavn. Det vil erindres, at næsten Halvdelen af alle Husstande leve i 1 à 2 Værelses Lejligheder, nemlig 16,8 % i 1, 32,9 % i 2 Værelser, medens kun 19 % boede i Lejligheder paa mere end 4 Værelser. Hvorledes stiller nu dette Forhold sig andetsteds? Følgende tabellariske Oversigt*) vil tilstrækkeligt vise det: Der fandtes af Boliger med

Værelser	Kbhvn.	Leipzig	Frankf.	Hamburg	Berlin	Budapest
1	16,8 %	21,4 %	31,9	40,3 %	52,8 %	62,0 %
2	32,9	25,9	20,4	28,4	25,3	20,7
3—4	31,3	33,0	24,9	20,1	15,0	3—5: 15,1
5—7	14,3	14,1	15,7	6,2	5,4	} 6 og } 2,2 } derov. }
over 7**)	4,7	5,6	7,1	5,0	1,3	

Ved denne Opgjørelse maa det nu imidlertid strax bemærkes, at man i Tyskland kun regner Værelser med Kakkelovn («heizbare») for Værelser, at altsaa en Lejlighed med ét saadant Værelse og en lille For- eller Bagstue uden Kakkelovn, men som dog kan være meget brugbart til Sovekammer, for en 1-Værelses-Lejlighed. Forholdene i Kjøbenhavn ere derfor mindre gunstige overfor de tyske Byer, end det efter ovenciterede Sammenstilling ser ud. Dertil kommer, at 1362 af de Familier, der i Kjøbenhavn bebo 2-Værelses-Lejligheder,

*) Statistik des Hamburgischen Staats. Hefte XIII, 1. Hamburg 1882, og: Die Hauptstadt Budapest in 1880.

***) For Frankfurt a. M. henholdsvis 5—6 og over 6 Værelser: for Budapest henholdsvis 3—5 og 6 Værelser og derover.

have Logerende, som altsaa bruge det ene Værelse, hvorved disse Lejligheder i Virkeligheden gaa ned til at være 1-Værelses-Lejligheder, og da af samme Grund 3030 3-Værelses-Lejligheder i Virkeligheden blive 2-Værelses-Lejligheder. Gaar man ud herfra, saa maa Forholdstallene for Kjøbenhavn forandres saaledes: 1-Værelser — 19,5 $\frac{0}{0}$, 2-Værelser — 32,2 $\frac{0}{0}$, hvorved endda maa have i Erindring, hvad ovenfor er bemærket om Forskjellen imellem vor og den tyske Opgjørelsesmaade. Samles 1 og 2 Værelses Lejligheder til Et, udgjorde de saadanne Smaalejligheder af det samlede Antal: i Leipzig 47,3 $\frac{0}{0}$, i Frankfurt 52,3 $\frac{0}{0}$, Kjøbenhavn 55,7 $\frac{0}{0}$, i Hamburg 68,7 $\frac{0}{0}$, i Berlin 76,1 $\frac{0}{0}$ og i Budapest endog 82,7 $\frac{0}{0}$. Selvfølgelig maa det ved denne Sammenstilling erindres, at man i et varmere Klima lettere kan nøjes med en mindre Huslejlighed, end i et koldt; men i Forholdet imellem Kjøbenhavn, Hamburg og Berlin gjør denne Forskjel sig dog ikke stærkt gjældende. Og hvad der særlig gjør Forholdet saa uheldigt for de to sidstnævnte Byers som navnlig for Budapests Vedkommende, det er, at det især er Antallet af 1-Værelses-Lejligheder, der er saa dominerende; thi disse Lejligheder frembyde ikke blot den store Ulempe at forunde hvert enkelt Individ et Minimum af Husrum og Luft, men fremfor Alt den meget uheldige Side, at en Sondring efter Kjøen bliver umulig. I Kjøbenhavn er Antallet af saadanne Lejligheder dog ikke større, end at man tør haabe, at i alt Fald det overvejende Antal af de Familier, som bebo dem, ere Familier uden Børn eller med Smaabørn. Men i Budapest leve ikke mindre end 191.000 Personer i 1-Værelses-Lejligheder, og kun 8,600 af dem bo i

4,500 Lejligheder saaledes, at der kun bo Personer af samme Kjøen sammen. Da de øvrige ca. 183,000 Personer maa nøjes med ca. 38,000 Værelser, kommer der i Gjennemsnit næsten 5 Personer paa hvert Værelse, og Udgiveren af det citerede Værk udtaler den Formening, at »ikke blot Forældre og Børn, men i mange Tilfælde ogsaa fremmede Mennesker, Medhjælpere i Bedriften o. A. bo og sove sammen med Familiens Medlemmer af begge Kjøen i samme Værelse. I 86 1-Værelses-Lejligheder boede endog mere end én Familie. Hvor ugunstige Beboelsesforholdene i Pudapest i det Hele ere, vil fremgaa deraf, at der, naar samtlige Lejligheder tages under Et, i Gjennemsnit kommer $5\frac{1}{2}$ Person paa hvert Værelse, og at der endog fandtes 12,500 Værelser, der beboedes af fra 6—10 Personer for hvert Værelse, 869 med fra 11—15 og 143 Værelser med 16 eller flere Mennesker pr. Værelse!
